

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҮДЕРІСІН БАСҚАРУ

Боранбаева Гүлжан Боранбайқызы

boranbaeva_gulzhan@mail.ru

«7М01311-Білім берудегі менеджмент Ікурс(бейіндік)»магистранты

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі, қауымдастырылған профессор п.ғ.к. Жумашева Н.С.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқушылардың тек білім алуына ғана емес, олардың жан-жақты дамуына, соның ішінде әлеуметтік белсенділігін қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінеді. Әлеуметтік белсенділік – баланың қоршаған ортамен өзара әрекеттесуі, өзін топта еркін ұстауы, өз ойын ашық жеткізуі, бастамашыл болуы және жауапкершілікті сезінуі сияқты қасиеттерден көрінеді. Бұл қасиеттер бастауыш сынып жасында қалыптасатындықтан, мұғалімдер мен ата-аналардың осы бағыттағы жұмысы өте маңызды.

Бастауыш сынып оқушылары үшін әлеуметтік белсенділік – олардың мектепте, сыныпта, құрдастары және ересектермен қарым-қатынасында айқын көрінеді. Баланың өз ойын еркін білдіруі, өзгелерді тыңдап, өз көзқарасын дәлелдей алуы оның әлеуметтік дағдыларының дамуын көрсетеді. Әлеуметтік белсенді оқушылар топтық жұмыстарда, сыныпшілік және сыныптан тыс іс-шараларда белсенділік танытып, кез келген ортаға тез бейімделеді.

Әлеуметтік белсенділікті қалыптастыру баланың болашақта көшбасшылық қабілеттерін дамытуына, жауапкершілікті сезінуіне, бастамашыл болуына көмектеседі. Бұл қасиеттер адамның өмір бойы жетістікке жетуіне ықпал етеді. Сондықтан бастауыш сыныптан бастап, мұғалімдер оқыту әдістерін оқушылардың әлеуметтік дамуына бағыттауы қажет. Топтық жұмыс, диалогтық оқыту, ойын технологиялары, жобалық әдістер және белсенді оқу стратегиялары баланың қарым-қатынас жасау қабілетін жетілдіреді.

Оқу іс-әрекеті мен әлеуметтік дамудың өзара байланысы өте тығыз. Мысалы, топтық жұмыс барысында оқушылар бірін-бірі тыңдап, ортақ шешім қабылдауды үйренеді. Ойталқы (дискуссия) әдісі арқылы өз пікірін дәлелдейді, ал рөлдік ойындар олардың түрлі әлеуметтік жағдайларда өзін еркін ұстауын қалыптастырады. Сонымен қатар, оқу процесінде оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін әртүрлі интерактивті әдістерді қолдану олардың белсенді болуына ықпал етеді.

Әлеуметтік белсенділікті қалыптастырудың тағы бір маңызды аспектісі – оқушының өзіндік көзқарасын қалыптастыру және оны қорғай білу қабілеті. Бала өз пікірін ашық айта білсе, ол болашақта өмірде де сенімді болады. Сонымен қатар, бұл қасиет олардың басқа адамдармен дұрыс қарым-қатынас орнатуына көмектеседі.

Демек, бастауыш сынып оқушыларының оқу іс-әрекетіндегі әлеуметтік белсенділігін дамыту – олардың тұлға ретінде қалыптасуының маңызды факторы. Әлеуметтік белсенділікке ие оқушылар болашақта өзіндік пікірі бар, жауапкершілікті сезінетін, көшбасшылық қасиеттерге ие тұлға болып өседі. Сондықтан мұғалімдер мен ата-аналар бірлесіп, балалардың осы дағдыларын дамыту үшін тиімді жағдай жасауға ұмтылуы қажет.

Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру – күрделі әрі көпқырлы процесс. Бұл құбылысты тереңірек түсіну үшін психологиялық және педагогикалық тұрғыдан қарастыру қажет. Ғалымдар әлеуметтік белсенділікті жеке тұлғаның қоршаған

ортамен өзара әрекеттесу барысында дамитын маңызды қасиеті ретінде қарастырады. Әлеуметтік белсенділік адамның қарым-қатынас жасау қабілетін, өзіндік ұстанымын білдіруін, өз ортасында өзін-өзі көрсете алуын және ұжымдық іс-әрекеттерге қатысуын қамтиды. Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін зерттеген көптеген ғалымдар бұл қасиеттің дамуында баланың психологиялық және педагогикалық ерекшеліктерін ескеру маңызды екенін айтады.

Психологиялық тұрғыдан алғанда, Л.С. Выготскийдің "**Жақын арадағы даму аймағы**" теориясы әлеуметтік белсенділікті қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Бұл теорияға сәйкес, бала өз бетінше орындай алмайтын тапсырмаларды үлкендердің немесе құрдастарының көмегімен орындай отырып, дамиды. Яғни, әлеуметтік орта мен оқыту әдістері баланың белсенділігін арттыруда шешуші рөл атқарады.

Ж. Пиаже мен Л. Колбергтің **когнитивтік даму теориялары** бойынша, бала қоршаған ортамен қарым-қатынас жасау арқылы танымдық қабілеттерін дамытады және қоғамда өзін қалай ұстау керектігін түсінеді. Баланың әлеуметтік белсенділігі оның өзіндік ойлау қабілетіне, өз әрекетінің салдарын түсінуіне және моральдық құндылықтарды меңгеруіне тікелей байланысты.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, В.А. Сухомлинскийдің "**Тұлғаны тәрбиелеуде ұжымдық қатынастың рөлі**" деген көзқарасы маңызды. Ол бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеуде олардың ұжымдық жұмыстарға қатысуы, бірлескен іс-әрекеттер арқылы дамуы өте маңызды екенін атап өткен. Яғни, мұғалім оқу процесінде оқушыларды бір-бірімен қарым-қатынас жасауға, пікір алмасуға, өз ойларын еркін білдіруге жағдай жасауы қажет.

Әлеуметтік белсенділіктің қалыптасуы баланың қоршаған ортамен өзара байланысына тікелей байланысты. Баланың әлеуметтенуіне әсер ететін негізгі факторларға жанұя, мектеп, құрдастар тобы және қоғам жатады. Бұл бағытта қолданылатын әдістер оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың өзін-өзі еркін көрсетуіне мүмкіндік беруі қажет. Әлеуметтік белсенділікті қалыптастыруда топтық және ұжымдық жұмыс, ойын технологиялары, жобалық және зерттеу әдістері, сондай-ақ интерактивті оқыту тәсілдері үлкен рөл атқарады.

Топтық және ұжымдық жұмыс әдістері – бастауыш сынып оқушыларының бірлескен әрекет арқылы әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін маңызды тәсілдердің бірі. Топтық жұмыстар барысында оқушылар:

- бір-бірімен қарым-қатынас жасайды, пікір алмасады;
- өз ойларын еркін жеткізуге үйренеді;
- жауапкершілік пен ынтымақтастық дағдыларын дамытады.

Осы әдісті тиімді қолдану үшін мұғалімдер оқушыларды шағын топтарға бөліп, оларды ортақ мақсатқа жетуге ынталандыруы қажет. Мысалы, "Миға шабуыл", "Дөңгелек үстел", "Рөлдік ойындар", "Жұптық жұмыс" сияқты әдістер оқушыларды бірлесіп ойлануға, пікір айтуға және өз ұстанымдарын қорғауға үйретеді.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық және әлеуметтік дағдыларын дамытуда ойын технологиялары ерекше орын алады. Ойын арқылы балалар жаңа білімді тез меңгереді, өзара қарым-қатынас жасайды және топта жұмыс істеу дағдыларын дамытады.

Ойын технологияларының артықшылықтары:

- Оқушылардың қызығушылығын арттырады;
- Белсенділік пен шығармашылық қабілетті дамытады;
- Тілдік және коммуникативтік дағдыларды жетілдіреді.

Мектептегі сабақтарда "Рөлдік ойындар", "Ситуациялық ойындар", "Құндылықтарға негізделген ойындар", "Дидактикалық ойындар" жиі қолданылады. Мысалы, "Кім жылдам?", "Ойлан, тап!", "Менің досым қандай?" сияқты ойындар балалардың өз ойын еркін білдіруіне, жауапкершілік пен көшбасшылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Жобалық және зерттеу әдістері оқушылардың өз бетінше ақпарат іздеуіне, оны талдауға және қорытынды жасауға бағытталған. Бұл әдістер арқылы балалар:

- Белгілі бір мәселе бойынша ақпарат жинайды;

- Құрдастарымен бірге зерттеу жүргізеді;
- Нәтижелерін сынып алдында таныстырады.

Бастауыш сыныптарда "Менің отбасым", "Туған өлкем", "Менің сүйікті ісім" сияқты шағын зерттеу жобалары жүргізілсе, балалар әлеуметтік белсенділікті дамытуға қажетті маңызды дағдыларды меңгереді. Олар өз жобаларын қорғау барысында аудитория алдында сөйлеуге, ойын нақты жеткізуге дағдыланады.

Әлеуметтік белсенділікті дамыту үшін оқушылардың қарым-қатынас жасау дағдыларын жетілдіру қажет. Бұл мақсатта мұғалімдер интерактивті әдістерді қолдана отырып, балаларды еркін сөйлеуге, өз ойларын жеткізуге және тыңдаушылармен байланыс орнатуға үйретеді.

Интерактивті әдістердің тиімділігі:

- Оқушылар өзара пікір алмасады;
- Қарым-қатынас мәдениетін дамытады;
- Өз ойын дәлелдеуді үйренеді.

Мысалы, "Пікірталас", "Бес сұрақ", "Диалогтық оқыту", "Әңгімелесу" әдістері арқылы оқушылар белсенді тыңдаушы және сөйлеуші рөлдерін орындап, өз ойларын еркін білдіре алады. Сонымен қатар, "Досыма хат", "Құрдастарға кеңес" секілді әдістер баланың өз көзқарасын жазбаша түрде білдіруіне мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру – олардың болашақта көшбасшылық қабілеттері мен қоғамдық белсенділігінің дамуына ықпал ететін маңызды процесс. Бұл мақсатта топтық және ұжымдық жұмыстар, ойын технологиялары, зерттеу әдістері және интерактивті тәсілдер қолданылуы тиіс. Оқушылар осындай әдістер арқылы өзара қарым-қатынас жасауды, өз ойын еркін жеткізуді, топта жұмыс істеуді және жауапкершілікті сезінуді үйренеді. Сондықтан мұғалімдер оқу процесін оқушылардың әлеуметтік белсенділігін дамытатындай етіп ұйымдастыруы қажет. Бұл қасиеттерді дамыту үшін бағалау мен мониторинг жүргізу маңызды. Әлеуметтік белсенділікті бағалау үшін бірнеше негізгі критерийлер қолданылады. Біріншіден, оқушылардың қарым-қатынас дағдылары ескеріледі, яғни олардың өз ойларын еркін жеткізуі, тыңдай білуі және пікірталастарға қатысуы бағаланады. Екіншіден, топтық жұмыстардағы белсенділігі, ынтымақтастық деңгейі және ұжымда әрекет ету қабілеті назарға алынады. Үшіншіден, оқушының бастамашылдығы мен көшбасшылық қасиеттері, яғни жаңа идеялар ұсынуы, өз еркімен міндеттерді орындауы бағаланады. Сондай-ақ, жауапкершілік пен эмоционалдық тұрақтылық та маңызды көрсеткіштер болып табылады.

Оқушылардың әлеуметтік дамуын бағалау барысында әртүрлі әдістер қолданылады. Мұғалімдер күнделікті сабақтарда бақылау жүргізіп, оқушылардың белсенділігі туралы мәліметтер жинақтайды. Сонымен қатар, өзін-өзі бағалау мен құрдастар бағалауын қолдану тиімді. Мысалы, оқушылар сабақ соңында өздерінің белсенділігі туралы рефлексия жүргізіп, «Бүгін мен не үйрендім?», «Қандай қиындықтар болды?» сияқты сұрақтарға жауап береді. Мұндай тәсілдер баланың өзін-өзі дамытуына және өз әрекеттеріне сын көзбен қарауына көмектеседі.

Кері байланыс әлеуметтік белсенділікті қалыптастырудың маңызды бөлігі болып табылады. Мұғалімдер оқушыларға олардың жетістіктері мен даму бағыттары туралы үнемі пікір беріп отыруы қажет. Бұл оқушының өз күшіне деген сенімділігін арттырады және алдағы уақытта қандай аспектілерді жақсарту керек екенін түсінуге көмектеседі. Кері байланыстың тиімді әдістеріне «Түрлі түсті шеңберлер», «Бес саусақ әдісі», «Өзін-өзі бағалау парақтары» жатады. Жүйелі түрде бақылау олардың жетістіктерін талдауға және қажетті түзетулер енгізуге мүмкіндік береді. Бұл үшін мұғалімдер портфолио әдісін қолдана алады, онда оқушының жобалары, шығармашылық жұмыстары, кері байланыс жазбалары сақталады. Сонымен қатар, сауалнамалар мен тесттер арқылы оқушылардың әлеуметтік дағдылары анықталады. Мұғалімнің тікелей бақылауы мен ата-аналардың пікірін ескеру де маңызды. Әлеуметтік белсенділікті дамыту ұзақ мерзімді процесс болғандықтан, мұғалімдер оқушыларды белсенділікке ынталандырып, олардың топта жұмыс істеуіне, пікір білдіруіне, жауапкершілік алуына жағдай жасауы қажет. Егер мұғалімдер жүйелі түрде мониторинг

жүргізіп, оқушылармен жеке жұмыс жасаса, олардың әлеуметтік дағдылары қарқынды дамиды. Бұл олардың болашақта өз ойын ашық жеткізе алатын, көшбасшылық қабілеті бар, жауапкершілікті сезіне білетін тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді.

Әлеуметтік белсенділік бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуының маңызды аспектісі болып табылады. Әлеуметтік белсенді оқушылар қарым-қатынас жасау, топта жұмыс істеу, өз көзқарасын білдіру және қиындықтарды жеңу сияқты дағдыларды ерте жастан меңгереді. Бұл қасиеттер олардың оқу жетістіктеріне ғана емес, сонымен қатар болашақ өмірлік дағдыларына да оң әсер етеді. Әлеуметтік белсенділігі жоғары оқушылар өзіне сенімді, бастамашыл, жауапкершілікті сезінетін және шығармашылық ойлау қабілеті дамыған тұлғалар ретінде қалыптасады.

Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін дамыту үдерісін жетілдіру үшін заманауи педагогикалық әдістерді қолдану қажет. Оқушылардың белсенділігін арттыру мақсатында топтық жұмыстарды ұйымдастыру, ойын технологияларын енгізу, зерттеу және жобалық әдістерді пайдалану тиімді. Сонымен қатар, мұғалімдер мен мектеп әкімшілігі әлеуметтік белсенділікті бағалау жүйесін жетілдіріп, оқушылардың даму мониторингін тұрақты түрде жүргізуі тиіс. Оқушылардың әлеуметтік дағдыларын нығайту үшін интерактивті әдістерді қолдану, олардың эмоционалдық және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға бағытталған іс-шараларды жүйелі түрде өткізу қажет.

Оқушылардың әлеуметтік белсенділігін қалыптастыруда мұғалім мен ата-ананың бірлескен жұмысы шешуші рөл атқарады. Мұғалімдер мектепте оқушылардың белсенділігі мен өзара қарым-қатынасын дамытуға жағдай жасауы керек, ал ата-аналар үйде баланың әлеуметтік дағдыларын қолдап, ынталандыруы қажет. Ата-аналарға арналған тренингтер, бірлескен іс-шаралар, ата-аналар жиналыстары мен кеңестер арқылы оқушының дамуына кешенді қолдау көрсетуге болады. Мұғалімдер мен ата-аналардың ынтымақтастығы нәтижесінде оқушылардың мектептегі және қоғамдағы белсенділігі артып, олар жан-жақты дамыған, өз ойын еркін білдіре алатын, жауапкершілікті сезінетін тұлға болып қалыптасады.

Қорыта келе, бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік белсенділігін дамыту – олардың болашақтағы табысты тұлға болып қалыптасуының маңызды факторы. Бұл үдерісті тиімді ұйымдастыру үшін педагогикалық әдістерді жетілдіру, бағалау жүйесін дамыту және мұғалімдер мен ата-аналардың тығыз байланыста жұмыс істеуі қажет. Егер осы бағытта кешенді жұмыстар жүргізілсе, оқушылардың әлеуметтік дағдылары жоғары деңгейде қалыптасып, олардың тұлғалық дамуы табысты жүзеге асады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбілқасымова А.Е. «Бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуы» – Алматы: Ғылым, 2020.
2. Жұмабаев М. «Педагогика» – Алматы: Ана тілі, 2019.
3. Құдайбергенова К. «Оқушылардың әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру» – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.
4. Выготский Л.С. «Психология развития ребенка» – Москва: Педагогика, 1984.
5. Немов Р.С. «Психология» – Москва: Владос, 2013.